

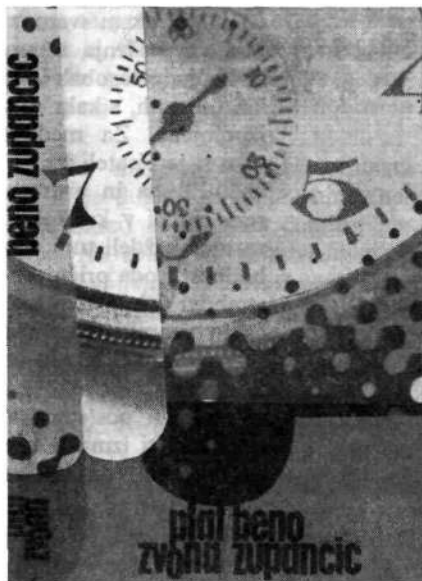
Kronika

BENO ZUPANČIČ, PLAT ZVONA

Književnost

Roman Bena Zupančiča z naslovom *Plat zvona* pomeni v tematskem smislu skoraj presenečenje, saj se je pisatelj do zdaj ukvarjal predvsem s človekom v vojnih in povojnih situacijah. V delu *Plat zvona* pa sega nazaj v predvojne razmere, ki jih je doslej prikazoval le v nekaterih krajših začetnih novelah. Tudi prostorsko je roman odmaknjen prejšnjemu in sedanjemu pisateljevemu zanimanju: v dveh najznačilnejših njegovih tekstih, v *Sedmini* z vojnim herojstvom ter v *Meglici* s komplicirano sodobnega iskanja si je namreč za prizorišče izbral Ljubljano, *Plat zvona* pa se dogaja v provincialnih naseljih Hrvaške in Slovenije. Ta časovni in prostorski odmik pa seveda ne skuša biti zgodovinski odmik, je popolnoma brez tendence, da bi pristal v zaokroženem, objektivnozgodovinskem tekstu, ampak s svojimi nitmi sega v širše človeške razsežnosti. Nobenega dvoma tudi ni, da je okolje v romanu blizu pisateljevemu mladostnemu okolju, da je čustveni, moralni in spoznavni svet romana njegov mladostni svet, skratka, da je delo nastalo iz pisateljevega spominjanja na mladost, kar se pri zrelih ustvarjalcih tako često dogaja.

Fabula v romanu ne hodi po utrjih poteh zapletanja, razpletanja in konca, ni zaokrožena v tradicionalnem smislu in ne daje nobenega občutka umetniške silovitosti ali enkratnosti. Ljubezensko dogajanje med mladostnikom Platom in Evo je celo reducirano na platonstvo in je bolj tipanje in sanjarjenje kot proces resnične strasti. Poleg te osrednje ljubezenske zveze je v romanu še nekaj drugih, ki prav tako niso kaj več kot neko skrivnostno doživljanje, ki človeškemu bitju vedno znova postavlja nerazrešljive uganke. Tudi druge, ne-

erotične epizode so v romanu le posamezni delci, so stvari kot take, ki jih ni treba več pisateljsko posebej obdelovati in jim dajati še kak poseben pomen in veljavnost, ampak jih je treba jemati takšne, kakršne so.

Ta fabulativna preprostost, katere bistvo je v reduciranju na videz velikih stvari, je seveda v romanu hotena in je sestavni del pisateljevega koncepta pri tem tekstu. Toda ker je hkrati fundirana v pisateljevi intelektualni zavesti, ker je spoznana kot del človeškega bitstva, je potem tudi učinkovita in prepričljiva. Podoba je, ko da bi pisatelj prav s to enostavnostjo in neposrednostjo hotel izraziti najbolj komplicirane in težke dileme našega bivanja.

Roman se dogaja v času, ko nad Evropo že vise oblaki druge svetovne vojne. Razmere so neurejene, nikjer ni nobene trdnosti, v ljudeh se naseljuje nekakšen nedoumljiv strah pred prihajajočo apokalipso, kaže, kot da ne

bi bilo več nobene prihodnosti, ampak obstaja samo še preteklost. In v tej moreči atmosferi se pri ljudeh, toda pri preprostih ljudeh, ki sicer ne vedo kaj dosti o političnih ter vojnih konfrontacijah v širokem svetu, z vso ostrino porajajo vprašanja o smislu človeškega življenja, o tegobah in nesrečah ter redkih radostih, s kakršnimi je to življenje izpolnjeno. Za meditativnega posrednika si je pisatelj izbral Plata, mladega, občutljivega in bistrega fanta, v katerem naj bi v kolikor toliko normalnih razmerah ždeli tudi določeni upi v prihodnost, toda pričujoče razpoloženje in strahovi delajo iz njega zrelega modreca in skorajda pesimističnega življenjskega razlagalca. »In če je tako — kaj je potem človek?« razmišlja Plat. »Vzrok ali posledica ali oboje hkrati, norec, ki si izmišlja vse mogoče, da bi se uničeval, da bi izzival veselje in onstranstvo ali kar je že tam čez, če sploh kaj je? Ali je samo žival med živalmi, žival, ki lahko podivja od česar si bodi — od lakote ali sitosti, od vročine ali od mraza, od treznosti ali od pijanosti, od ljubezni ali od sovraštva.« To seveda zdaj ni samo Platovo osebno razmišljanje, temveč je izraz dobe, ki trepeta v usodni stiski, je izraz vseh tistih ljudi Zupančičevega romana, ki instinktivno iščejo smisel svojemu obstoju ter svojo podobo v nerazumljivih nasprotjih človeškega prostranstva.

Toda medtem ko je Plat v romanu navsezadnje vendarle podoba mladega človeka, kakršni v vseh dobah in okolišjih približno enako razmišljajo in čustvujejo in kakršni tudi v literaturi niso nikakršna izjema, je njegov oče samo-svoja, posebna izdaja človeka. Ukvarjal se je že z najrazličnejšimi poklici, bil med prvo svetovno vojno na soški fronti, v mirnih časih krotil svojo razburkano kri, vseskozi pa se otepal z revščino in z utesnjevalnimi normami vsakdanjega življenja. Očetova filozofija preprostega človeka, ki so ga trpeke izkušnje napravile za nergaškega čudaka, vendar je v njegovem razlaganju

življenja še vedno čutiti neko težnjo po spreminjanju razmer. Njegov filozofski pesimizem vsekakor ni solzav, ampak ostaja trd, skoraj bojevit in tako seveda ni naključje, da oče ob mobilizaciji pobegne iz vojske in se končno znajde v zaporu. Toda v romanu je važnejše nekaj drugega: prav takó kot Plat tudi oče ni samo individuum z osebnimi težavami in iskanji, ampak je glasnik širšega človeškega občestva, tudi on je, še bolj kot njegov mladostniški sin, otrok neurejenih, nesocialnih, nehumanih in brutalnih razmer. Platov oče je pravzaprav osrednja oseba v romanu, saj pisatelj prav z njim začena svoje meditativno pisanje, in takó je navsezadnje celo Plat njegova senca, prav tako kot po tipološki moči ostajajo za njim številne druge osebe v romanu: njegova žena in Platova mati, Filozof, učitelj Jeremija, Evina mati Katarina, zakonca Avguštin in Ljubica itn.

Vse te postave v romanu ustvarjajo poseben svet, svet izkoriščenega, zapostavljenega in trpečega človeka. Ob vsem tem pa je očitno, da pisatelj oblikuje ta svet tudi z vidika današnjih družbeno-človeških dilem in z vidika takšnih resnic, ki danes že postajajo zgodovina. Takó se tu pa tam v romanu pojavi rahla politična tendenca, sicer zakrita in organsko vpletена v tekst, vendar je toliko vidna, da daje romanu tudi neko političnoosveščujočo noto. V to tendenco bi spadali strah pred Hitlerjevo apokalipso, smešni žandarji stare Jugoslavije, nenadna pojava prekucuha ter svobodnjaške ideje Platovega očeta. Navzlic temu pa je realno, dano življenje vendarle prvenstveni pisateljev objekt, približno tako, kot razmerje med idejo in stvarnostjo pojmuje Platov oče: »Pridušal se je, da ne verjame na svetu nikomur več, še sebi ne zmeraj, zakaj človek je v resnici še zmeraj tudi žival, ki ne pozna usmiljenja, kadar gre za njene koristi ali želje. Zato bi ne bilo prav nič čudnega, ko bi bili zares razpeli na križ boga samega. Tega se človek dobro zaveda, zato pro-

daja svojo poštenost na debelo ali na drobno, če se že ne zateče v napuh, če si že zavoljo slabe vesti ne izmisli kakšne vere, ki bi ga opravičevala pred ljudmi in pred seboj, skratka, če ne postane pridigar: medtem ko počne najhujše svinjarije — pridiga lepoto, čast, domoljubje in kar je še takšnih lectarskih sladkosti.«

Če je bilo prej povedano, da je za roman značilna preprostost, pa je na drugi strani Zupančičevo pisanje izrazito intelektualistično, na tisti stopnji seveda, ko se intelekt po temeljnih spoznanjih sveta in človeka začne vračati k prvinskim, preprostim življenjskim osnovam. Ta pisateljev intelektualizem se kdaj pa kdaj celó ne more dovolj približati tistemu preprostu čustvovanju in razmišljanju, iz katerega je bil nekoč izšel in zdaj avtorju pomeni spomin kot tudi pribežališče. Tako se pogovori med mladim parom Plat — Eva gibljejo na neki višji ravnini, ne na ravnini fantovih ali dekletovih, pač pa pisateljevih spoznanj. Videti je, ko da bi pisatelj iz svojega življenjskega zenita še enkrat hotel podoživeti tisto, kar ga je vznemirjalo pred davnimi leti in česar nekoč ni mogel do konca dognati. Zato pa ves roman daje vtis pristne doživetosti, iskrenosti in nenarejene originalnosti. In prav zato bomo verjetno šteli Plat zvona med boljša Zupančičeva dela.

Jože Šifrer

MED »TRDNJAVSKO« ZAPRTOSTJO IN ZAUPANJEM V LJUDI

Selimovičev najnovejši roman *Trdnjava* (Tvrđava, 1970) nas nehote sili, da ga primerjamo z romanom *Derviš in smrt* in tehtamo, ali je na podobni kvalitetni ravni kot prejšnje delo, ki je doživljalo tako bleščeče ocene. Gotovo ni pretirana trditev, da gre za enak ustvarjalni vzpon in ni izrazna moč prav nič manjša kot v prejšnjem delu.

Kot vse kaže, je bila pisatelju ta dopolnitev, to se pravi roman *Trdnjava*, verjetno več kot nujna; in takó je malce resigniranemu in v temnejše barve odetemu *Dervišu* Meša Selimović postavil nasproti nekoliko svetlejši pendant (ki je hkrati drugi del predvidene »bosanske trilogije«), iz katerega preveva upanje in zaupanje v dobro in ljudi.

Zgodba mladega pesnika Ahmeta Šaba, ki je doživel strahote vojne (hočimska bitka) in jih želel čimprej pozabiti (*»Ne spleča se pripovedovati o strašnem ubijanju, o človeškem strahu, o zverstvih enih in drugih, ne bi se bilo treba spominjati niti obžalovati niti slaviti. Najbolje je pozabiti...«*), je predstavljena pravzaprav zelo preprosto. V časovni nepretiraniosti se pred nami zvrstijo najpomembnejši zapleti v njegovem življenju, in sicer v krajšem obdobju po vrnitvi iz vojne. Na junakov življenjski tok sta (tedaj) odločilno vplivali zlasti dve stvari: prvič, zameril se je nosilcem oblasti — moči (povedal je resnico o družbenem redu in ljudeh na oblasti, zaradi česar je izgubil že tako skromen košček kruha), in drugič, kmalu po vrnitvi mu je sreča naklonila, da je spoznal deklico Tijano in doživel véliko ljubezen. Prvo ga je onesrečilo, drugo pa pomagalo, da ni obupal, marveč ohranil vero v življenje in soljudi.

Eno izmed temeljnih spoznanj, ki ga je pisatelj izpovedal v romanu, je v prispodobni izrečeno že v naslovu. *»Trdnjava je vsak človek, vsaka skupnost, vsaka država, vsaka ideologija.«* Takó je pisatelj zapisal v pojasnilu ob koncu romana. V delu pa je z vso ustvarjalno močjo dokazoval, da je treba človekovo odtujenost, zaprtost in razčlovečenost ter manipulativno moč ustanov, ki delujejo v imenu Nekoga (oblastnikov) in proti človeku, premagati in omogočiti, da bo vedno spregovorila pristna človečnost. Ahmet Šabo je — ves pretresen od vojnega